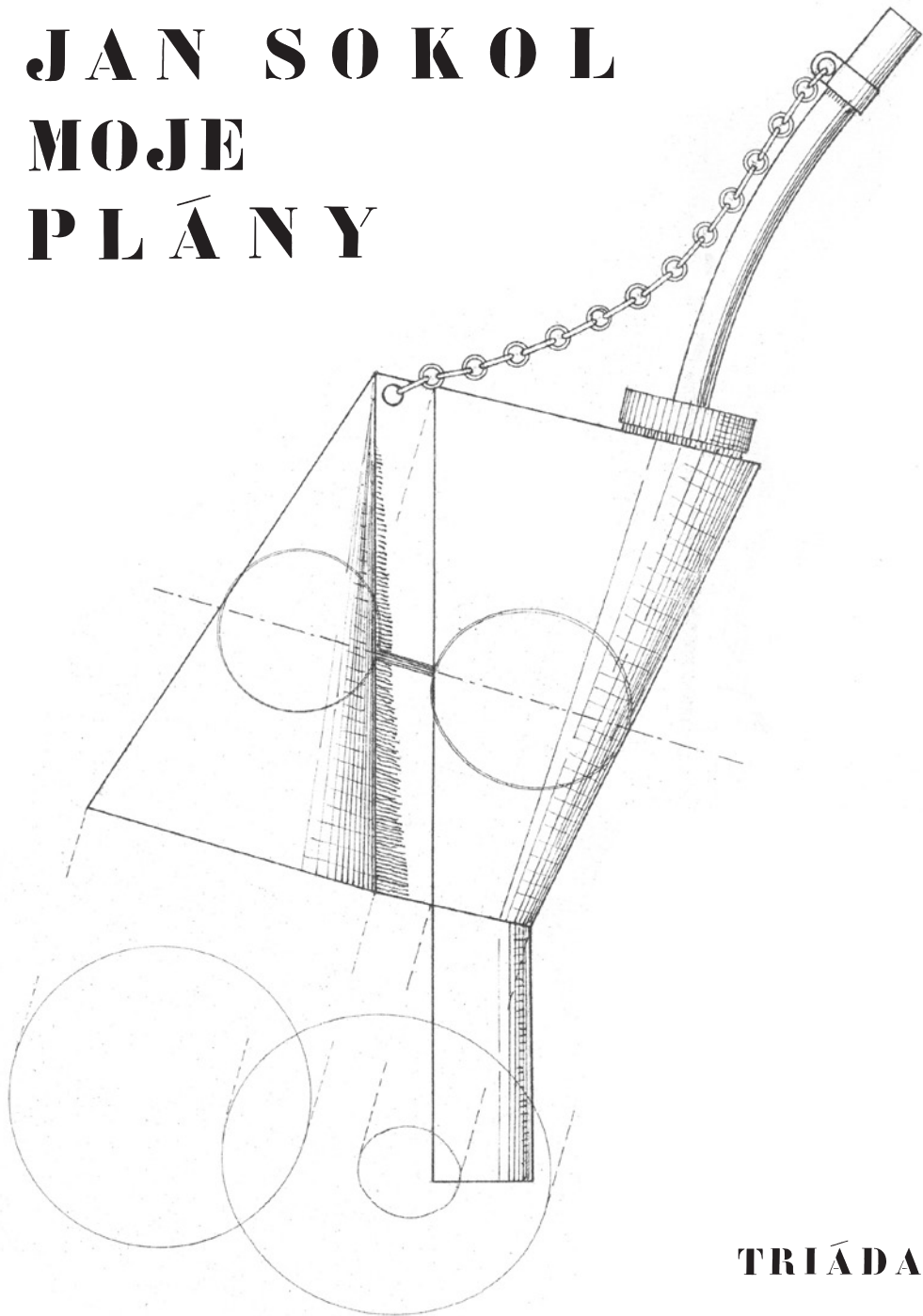

JAN SOKOL MOJE PLÁNY

TRIÁDA

JAN SOKOL / MOJE PLÁNY
PAMĚTI ARCHITEKTA

JAN SOKOL
MOJE PLÁNY

PAMĚTI
ARCHITEKTA

TRIÁDA
2004

© Jan Sokol – dědicové, 2004
Bibliography © Lucie Bartoňová, 2004

ISBN knižní verze 80-86138-63-1
ISBN verze PDF 978-80-7474-079-4

O MINULÉM PRO PŘÍTOMNÉ A BUDOUCÍ

Úzký, klenutý pokojík, okna s propletenou mříží hledí na silnici. Nic než dlouhý stůl a kolem něho rodiče, strýcové, občas babička nebo teta a my dva bratři. Světlo se tratí, mysl se soustřeďuje a klidní, začíná se vypravovat a brzy vyvstane minulé a vzpomínky. Vylétaly jako včely z domovů dávných i přítomných, známých i neznámých. S těmi jsme se zde seznamovali, přenášeli se do nich v mysl i zamilovali si je proto, že vzpomínkám dodávaly třetí rozměr skutečnosti. Domovy přítomné i ztracené nám tak přirostly k srdci, svými osudy i příběhy, jež se zde udály a jež byly jako navlečeny na pevnou nit úcty, lásky a pevného pořádku světa. To, co se nám zde tak pevně vrylo v paměť, nezůstalo však pouze vzpomínkami. Bylo i naučením pro celý život a často i útočištěm ve zlých chvílích. A proto bych rád, aby se to neztratilo, a chtěl bych přidat i to, co nahromadil dlouhý život.

Často jsem vypravoval – a vypravuji rád. Ale neměl jsem nikdy to nezapomenutelné prostředí farského klidu v horské vesnici po skončeném dni, žijeme v době, jež zcela zapomněla na čarovnou moc večerního soumraku, písmo nenahradí nikdy živé slovo. Ať mu aspoň pomohou obrazy domovů a míst, mně tak drahé a v myslí stále tak živé, ne jako pouhé kulisy, ale jako živí účastníci toho, na co zde chci vzpomínat.

Psáno na podzim 1981

Z otcových předků znal jsem jen babičku, Františku Sokolovou, rozenou Hromádkovou. Prožila svůj život v Řepníkách, velké vesnici na planině mezi Vysokým Mýtem a Luží. Zde se jí narodily čtyři děti, můj otec, strýcové a teta. Ale jejím pravním domovem zůstal otcovský dům, Hromádkovský statek v Leštince u Skutče.

LEŠTINKA

Otec mne tam jednou zavedl. Malá vesnice u potoka Žejbro, přifařená k Vrbatovu Kostelci, kam se pohřbívalo. Nic se mi zde nezdálo pozoruhodné, ale pro babičku zde byl ráj světa. A co je zvláštnější, i pro její děti a zejména mého otce. Strávil zde dva roky u své babičky, když vychodil řepnickou jednotřídku a pokračoval na měšťance v nedaleké Skutči. Ukazoval mi cestu, kudy chodil do školy, lesem s žulovými skalisky, podobajícími se zříceným hradům. Výborně se učil a zde v Leštince se potkal se svým údělem. Přijel na prázdniny pražský strýc František Hromádko, profesor matematiky na malostranském gymnasiu a svého času známý odborný spisovatel. Frantík je chytrý hoch, musí studovat, v Mýtě otvírají nové gymnasium a nemají dost žáků, půjde do Mýta po prázdninách. Pražský profesor byl na venkově velká autorita, a co řekl, platilo. Menší autorita by sotva prosadila něco tak nebyvalého, jako studium v rodině od nepaměti selské, a to tak důkladně, že později studovali i otcovi mladší bratři, ba i nejmladší sestra. Nešlo tu ovšem jenom o tradici, ale zejména o náklady. Babička Sokolová byla sice ze statku, ale provdala se do čtvrtlánové chalupy, a přesto dědeček Sokol se dal nakonec pohnout a dal děti studovat za cenu celého svého skromného majetku a nakonec celé své existence a zdraví. Taková byla kdysi moc profesora.

PRASTRÝC
FRANTIŠEK
HROMÁDKO

Byla-li kdy zmínka o Leštince, babička vždy zazářila, i její děti, a nové a nové vzpomínky se hrnuly. Vyrozuměli jsme brzy, že duší domu byla její matka, rozená Matoušová († 1889), tedy má prababička, jedna z těch žen, jež nejsou jen dobrými hospodyněmi, ale matkami rodiny a rodu v plném smyslu slova. Pamatovala časy, kdy se doma vyrobilo vše, čeho bylo potřeba, peníze byly vzácné a potřebovali je jen na „dáňku“, jak říkali, a na sůl. Měli své plátno, svou vlnu na šaty a tkali si mezulán, boty si pořizovali na celý život, krejčí chodil po do-

PBABÍČKA
Z OTCOVY
STRANY

mech. Když se měla vdávat dcera, kácely se nejdříve stromy v lese, někde javor na nábytek nevěstě. Ve vzpomínkách vypadaly ty staré časy jako zlatý věk, jehož osou byla babička, jež byla duší blahobytu i pohody, k ní sjížděly se děti a děti dětí na pouti a posvěcení a spaly ve světnici na slámě. Ale s jejím odchodem se začalo vše hroutit. Dědic, prastrýc Václav, se nešťastně oženil, bylo mnoho dcer, jež se vyvdaly do sousedství a jimž se musely vyplatit podíly, a nakonec to v Leštince špatně dopadlo, nevím vlastně ani jak. Znal jsem i některé potomky sester mé babičky, ale jen jako letmo, až na štěpánovskou Františku Novotnou, s kterou jsem se vícekrát setkal a která mi první utkvěla v mysli. Byla dcerou oné ze sester, jež se provdala do sousedního Štěpánova, do velkého statku. Brzy však zemřela, i její muž, a zůstala řada dětí, z nichž nejstarší byla Františka, snad šestnácti- či osmnáctiletá. Ta se nejprve hrdinsky snažila zastat matku i otce, ale dlouho to nešlo a bylo zřejmo, že se musí vdát. Přihlásil se nápadník, ale starší, než by si byla přála, a v rozpacích a úzkostech požádala strýce Václava Sokola, jako kněze, o radu. Strýc zajel do Štěpánova, obhlédl situaci, promluvil si s ženichem a pak Františce poradil, aby si ho vzala. Není to malá odvaha, vzít takovou odpovědnost na sebe. Bylo to však šťastné manželství, překonaly se všechny nesnáze, dobře hospodařili a dobře se jim tam vedlo. Kdykoliv jsme tam přišli – a bylo to jen několikrát, vítali nás radostně, hostili a Františka vždy považovala strýce Václava za svého největšího dobrodince. A strýc jednou poznamenal, že jemná a důstojná paní, drobné postavy, ale pevné ruky, připomíná mu leštinskou babičku. Otec mne jednou zavedl do Leštinky, ale tam se vše tak změnilo, že sotva našel místo Hromádkovského statku. Odcházet od ztraceného domova je smutné, i když dále existuje ve vzpomínkách. Mně se o tom někdy zdá, bývá to můj těžký sen. Ale domov je víc než dům. To je jen schránka, ale to, co ji naplňuje, co bylo jeho duchem, trvá dál, snad nevím ani kde, ale věřím, že trvá, jako lidské skutky, dobré i zlé, jež čekají na svou odměnu nebo na svůj trest.

Je několik fotografií babičky Sokolové. Vytvořil je většinou strýc Jan svou objemnou palisandrovou bednou, jež vyžado-

vala mnoho trpělivosti, ale krásně kreslila. Babička na nich vypadá přísně a důstojně, je hubená a kostnatá a má pravý orlí nos, ale byla to laskavá, mírná a svým způsobem poetická bytost. Měla ráda květiny a vůně, na kamnech měla v papírku trochu lesní smůly, ke které si občas přivoněla, v komoře malý polštářek vycpaný mateřídouškou, který si dávala pod hlavu při popoledním odpočinku. Otec byl jejím nejmilejším dítětem, byl jí také podobný, a já jejím nejmilejším vnoučetem, protože druhého, mého bratra, sotva zahlédla. Zachoval se její jediný dopis otci do Prahy, psaný švabachem, plný něžností a lyrických obrátů, až k nesrozumitelnosti. Měla

upřímně ráda moji matku, což nebývá časté v podobné situaci, a maminka jí to vděčně oplácela. Nežárčila na snachu, ale věnovala jí neomezenou důvěru. Maminka se jí zeptala, je-li spokojena s tím, jak mne vedou, a nechce-li něco připomenout, a babička řekla zkrátka – nic – jste rodiče a dospělí lidé a dělejte to dál dle svého rozumu. Tato úplná důvěra založila vzájemnou lásku a maminka na to vždy vděčně vzpomínala. Ale málo jsem babičku užil, jen několik týdnů o prázdninách do svých šesti let. A přece si na ni tak živě a často vzpomenu. O čenkovické pouti na sv. Vavřince, kdy fara byla plná cizích hostů a mluvilo se německy kvůli místním lidem a patronátním úředníkům z Lanškrouna, odstranili jsme se s babičkou do přízemního pokojíku a zde jsme s ní strávili celý den. Vypravovala, ukazovala jakousi starou obrázkovou knihu, která nás moc nebavila, a zpívala třaslavým syrovým hlasem písně – tvrdil jsem pak, že jedna byla o Samsonovi, ale nikdo tomu nechtěl věřit. Sytila nás pouťovými dobrotami a dávala nám – potají – napít trochu piva, o kterém byla přesvědčena, že je pro děti prospěšné. To bylo asi v předposlední prázdn-

*„...já jejím
nejmilejším
vnoučetem...“,
1906*

niny s ní. O posledních měli jsme jet společně do Králík na pouť, ale babička nakonec odřekla, necítila se dobře. Dala mi však na cestu novou korunu, abych jí přivezl obrázek králické Panny Marie. Že si jej pověsí nad postel a bude na mne při něm vzpomínat. Procházel jsem pouťovými boudami, ale nic se mi nelíbilo tak jako Rafaelův andělíček na hedvábném pozadí v korálovém rámečku. Jen jsem se nemohl rozhodnout mezi hedvábím bledě modrým nebo růžovým, a nakonec to vyhrálo bledě modré. Když jsem to babičce odevzdával, byla trochu zklamaná, že to není králická Panna Maria, ale přeci jen řekla, že se jí to také líbí a že i při tom bude na mne vzpomínat při večerní modlitbě. Ale dlouho už nevzpomínala. Někdy před Vánoci zhoršila se jí kýla a musila narychlo k operaci, až do Červené Vody na Moravě. Vezli ji tam v bolestech, na otevřených saních v mrazu a metelici a zde zemřela. Pohřbili ji ve Vysokém Mýtě, právě na Štědrý den, který toho roku pro nás děti odpadl. Velice jsme pro ni truchlili. Maminka po ní zdělila loktuši a krásný hedvábný šátek, měňavý, holubí barvy. Z jejích svatebních šatů dali strýcové ušít dva stejné fialové ornáty.

Z Leštinky vyšla i jiná pokolení, jež se vystěhovala do měst a skončila v Praze, zejména děti strýce Hromádky, profesora, jichž byla celá řada. Ale jako by pozvolna sláblo cosi, čemu „naši“ říkávali hromádkovská krev a co tak ctili ve své matce a babičce. Nebylo to však nic takového, ale tradiční selské ctnosti, věky vybroušené, založené na pevné víře. Ctnosti, jež se tak zřídkakdy podaří přesadit do města a bezděky dále pěstovat, jako to dovedl můj otec.

Dědeček Jan Sokol je pro mne legendární postavou. Zemřel dříve, než jsem přišel na svět, žádný obrázek se po něm nezachoval, jen jsem slýchal, že mu je podobný jeho druhý syn, strýc Jan. Byl tedy snad jako on spíše zavalitý než štíhlý, tmavý a okrouhlé tváře. A také svéhlavý a zlostný. Líbivalo se mi vypravování, jak se srazil s protijedoucím vozkou v dlouhém úvoze, kde nebylo vyhnutí. Nejprve se dlouho hádali, pak oba odpřáhli koně, rozebrali vozy a vrátili se zpátky. Jeho rod nepocházel z Řepník, ale ze sousední Svařeně, odkud se sem jeho

otec přiženil do čísla pět. Svařeň je malá vesnice v opukové roklí a říkávalo se vždy, že je tam ošklivo, v té strži s chudým potokem. Když jsme my chlapi později leželi v Sedláčkových Hradech, naší hlavní dětské knize, našli jsme tam, že v blízkých Pěšicích byla tvrz a na ní „seděl“ v husitské době Jan Sokol z Lamberka – a byli přesvědčeni, že je to náš předek. Když jsme to svěřili strýci Janovi, našemu důvěrníkovi, zasmál se nám a řekl, že bychom to měli pěkné příbuzenstvo. Při tom jsme se také dozvěděli, že ani ve Svařeni nebyla dědečkova rodina starousedlá, ale přistěhovala se sem z Chrudimska z Trojovic u Hrochova Týnce, k němuž Řepnicko přináleželo jako oddělená enkláva. Babička si pamatovala, že se mluvíválo o tamních příbuzných a i bratranci Veverkovi, vynálezci ručadla, byli prý mezi nimi.

SVAŘEŇ

Dědeček Sokol byl nejstarší syn a záhy osiřel, takže nemusel na vojnu a vyhnul se tak oběma válkám 1864 a 1866, aby se mohl starat o sourozence a půdu. Měl bratry, z nichž jeden se vystěhoval do Bukoviny, kde stát dával kolonistům půdu. Rodina se mezi německými kolonisty poněmčila a ku konci druhé války, v roce 1945, přihlásil se k strýci Václavovi v Jablonném německý voják z armády, ustupující před Rusy, jako potomek onoho bukovinského Sokola. Jiný bratr přiženil se do Javorníku, do chudé chalupy, a jeho dceru jsem znal. Vzala si tesaře Rozlívku a koupili si později chalupu ve Lhůtě u Vysokého Mýta, protože dobře hospodařili. Rozlívka byl často v Mýtě u strýce Jana, kterému se líbila jeho dovednost, vtip a odvaha a ani mu nevyčítal, když mu jednou, při společné stavbě plotu, rozbil sekerou ukazováček. Rozlívkovy příběhy se často vypravovaly, často jsme se jim smáli. Rozlívková, rozená Sokolová, byla hezká, ctihodná panímáma a podobala se „hromádkovské krvi“, ač s ní neměla nic společného, a představovala jiný zbytek starých selských ctností. Dcery se vdaly do Chocné a do Prahy a s jejich dětmi jsme ztratili spojení.

ROZLÍVKOVI
ZE LHŮTY

Řepníky jsou velká, ale nevzhledná vesnice, s kostelem bez věží. Jediným půvabem je poloha. Leží na náhorní planině dosti vysoké, přes čtyři sta metrů nad mořem, spadající k jihu sráznými opukovými stěnami do úrodné nížiny kolem Luže a Ko-

ŘEPNÍKY

šumberka. Jsou odtud daleké a krásné vyhlídky, blízkým obzorům na jihu a na západě vévodí Kunětická hora, na severu se občas vynoří pohraniční hory. Nejkrásnější vyhlídkové místo je na okraji opukového srázu, kde košumberští jesuité postavili mohutný zděný sloup trojboký, se znamením svaté Trojice. Zde měl dědeček část svých polí – druhý díl byl „v pustinách“. Z obou míst byly krásné výhledy a jeho děti na ně celý život vzpomínaly a vždy zachovaly zálibu v místech podobně volně ležících. U Poklony, jak se sloupu říkalo a říká, jsme se vždy zastavovali, strýc Jan dával sloup opravovat a také část řepnických polí odkázal na údržbu. Kde to dnes všecko je? Jiřinka nás zde jednou vyfotografovala, strýce Jana, malého Honzíka a mne, tři Jany. Ale velkým nedostatkem řepnické polohy byl nedostatek vody. Musela se v létě vyvážet v lejtách z hlubokých opukových strží, a v suchém létě byla kolem téměř step, zejména na kraji srázu. A dům č. 5, rodný dům otce a jeho sourozenců, sice stojí, ale tak přestavěn, že ze starého nic nezbylo. Koupil jej – bez polí – truhlář Řejha, a ze starého zbyl jen dvorek a stodola, o níž se mluvívало bez velkého nadšení.

STRÝC KAFKA

Podle vyprávění dědeček sice konal správně své povinnosti, ale býval málo doma. Jak přijel z pole, umyl se a šel, jak se říkalo, za strýcem Kafkou. To byl bratr jeho matky a v místě významná osobnost. Byl největší sedlák, stále veřejně činný, s hlavou plnou selského pokroku, nových metod, strojů a spolků a dědečkovi velmi imponoval, takže se říkalo, že pro spolky se strýcem Kafkou si málo hledí hospodářství. Ale mám za to, že se mu v tom křivdilo. Byl asi mužem širšího rozhledu, kterého hospodaření na chalupě neuspokojovalo, a pokoušel se hledět výše. Tím si vysvětluji, že svolil, aby nejstarší syn šel na studia, což pro něj znamenalo značné výlohy, a že, když i další děti dospívaly, rozhodl se prodat chalupu s částí polnosti v Řepníkách a koupit stavení se zahradou v Mýtě, aby zde děti mohly studovat.

VYSOKÉ MÝTO

V Mýtě bude povozničit a zbylá pole na Řepníkách obdělá z Mýta. To je vzdálenost asi osm kilometrů, a slýchával jsem, jak se večer vracel zmořen a uričen, sedl na pradlenskou lávku v řece před domem, ponořil nohy do vody a chladil se, jak

říkal. Byl asi krevnatý, jako strýc Jan, chodil často k vojenskému ranhojiči a dával si pouštět žilou a dlouho to vše nevydržel. Zemřel v mužném věku, patrně mrtvicí, když otec po nedokončeném studiu byl na vojně a strýcové první rok v semináři v Hradci Králové.

Často si vzpomenu na tohoto muže, o kterém tak málo vím a o kterém asi málo věděli i jeho nejbližší. Byl jedním z lidí uzavřených, skrývajících vnější drsností svou plachost, ale jdoucí při tom za nějakým cílem. Proto jsem napsal, že mi byl legendou a je posud. V každé legendě se stane něco neobvyklého, a také v dědečkově. Otec byl právě na císařských manévrech a telegram o smrti dědečka ho zastihl v Ondřejově, někde ve stodole či stanu. V tom Ondřejově, kde po létech měl otcův spolužák Nušl, můj budoucí tchán, se „strýčkem“ Fričem založit známou hvězdárnu, která po létech a po léta byla mně a mé rodině jedním z nejmilovanějších domovů.

Ze strany matčiny – říkali jsme jí vždy matinko a důvěrněji maťo – znal jsem pouze dědečka. Babička zemřela několik let před mým narozením, a tak jsem znal jen jednu babičku a jednoho dědečka a obou jsem málo užil. Zvláště málo dědečka Josefa Černého, ředitele gymnasia v Roudnici nad Labem ve výslužbě, který zemřel, když mně byly dvě léta. A přeci se na něj dobře pamatuji. Jeho tvář mi udržely v paměti četné fotografie, jeho osobnost a životní příhody, častá vypravování, ale přeci leccos, co o něm vím, považuji za vlastní vzpomínku. Laskavost, která z něho zářila, vůni z cigár, jež ho obklopovala a kterou jsem s ním rád sdílel, ovšem jen při cigáru čokoládovém, když po šťastném překonání častých dětských obtíží dědeček řekl – no vidíš, že to šlo, a teď si zakouříme. Býval veselý, šelmovský, a když mne večer uložili do postýlky, kterou zakryli plédem, aby mne světlo nerušilo, nastalo chvíli v obytném pokoji ticho, za předpokladu, že při něm usnu. Ale já čekal na dědečkovu záhadnou „tak a teď můžeme třeba tahat za svinský zvonec“, čímž rozuměl hovory pro dětské uši nevhodné. Dědečka měl každý rád, dokonce i profesori a studenti a zachovalo se o tom mnoho dokladů a vzpomínek, ústních i tištěných. To nebývá časté u ředitelů škol. Pamatuji se

DĚDEČEK
ČERNÝ

ROUDNICE
NAD LABEM

dobře na okolnosti dědečkovy smrti, nemoc, pohřeb, při kterém jsem byl zavřen v zadním pokojíku s chůvou při stažené zácloně. Ale já slyšel nezvyklé kroky i šum v domě, smutnou hudbu pomalu se vzdalující, věděl dobře, o co jde, a dolehl na mne smutek, ale ne beznaděj a dětské zoufalství, jehož výrazem je pláč. Maminka vždycky říkala, že to byla naše nejkrásnější léta – bohužel tak krátká –, kdy s námi žil dědeček, a i já jsem na ně tak vzpomínal.

LOUKOV
Dědeček pocházel z Loukova u Mnichova Hradiště a byl synem kováře. Kovárna se dědila po generace, převzal ji dědečkův starší bratr Jan a říkalo se, že loukovské pokolení kovářů má jméno po svém černém povolání. Kovárna však dávala skromnou obživu a děti, až na dědice, odcházely do světa, a tak i dědeček od svých studií u boleslavských piaristů byl z domova, přižívoval se kondicemi, často i o prázdninách, a domů přicházel vzácně, ale vždy vítán, jako chlouba rodiny. Ale jednou – právě o žních, kdy kovářka pekla lívance pro žence v černé kuchyni – rozlehlo se radostné – Josef je tady – vítání, ale Josef přivedl i dva hladové spolužáky a všichni vrhli se na lívance. Kovářka nestačila spotřebě, lívance mizí a mizí a holky běžely vypůjčovat ječnou mouku, které je před žněmi v truhlách všude málo.

VÍDEŇSKÁ
PRATETA ANNA
OLYMPIJSKÝ
STRÝC GUTH
Bylo mnoho sourozenců a mezi nimi mladší sestra Anna, později naše nejprve „vídeňská“ a potom „lánská teta“, vlastně prateta. Dožila se vysokého věku a v životě naší rodiny byla až do konce milovanou osobností. Mnohokrát zde budu ještě o ní mluvit a na ni vzpomínat, což nedělám jenom já, ale všichni, kdo ji znali a pamatovali. Dědečkovi se nepodobala zjevem, byla drobná blondýna a já jsem ji znal už ovšem jako prošedivělou. Ale měla jeho šťastnou povahu, veselost, vtip a dobrotu a byla rovněž z těch šťastných lidí, které má každý rád. Znal jsem i její starší sestru Emilku, která se dědečkovi nápadně podobala, ale jen zevnějškem. Žila jako vdova – v mé paměti – v Teplicích-Šanově a později ve Vídni a měla dceru Bertu. Jiný bratr přiženil se do Branžeže u Kněžmostu do hospody, kam strýc Guth s rodinou jezdili na letní pobyt – velmi rádi –, třebaže se zde nenadělalo mnoho cavyků. Vypravovalo se, jak

strýc se vrátil k rodině z nějakého olympijského jednání v cizině se zkaženým žaludkem a ohlásil v kuchyni, že musí mít dietu, což hostinská s údivem vyslechla, ale pochopila tak, že souhlasila se slovy – „já vím, já jsem taky taková mrcha, že všechno nežeru“. Dostal jsem se do Branžeže před několika lety a teprve jsem poznal, jaké je to zvláštní a romantické místo pod tajemnou horou Mužským, do jehož jeskyní se po staletí utíkalo celé okolí, hrozila-li válka. Teta Anna vypravovala, jak tam ještě v roce 1866 hnala, jako šestnáctiletá dívka, skrýt před Prušáky krávy z Loukova.

Nejmłodší – myslím – byl bratr František, dobrý hudebník, který sloužil u vojenské hudby v Hermannstadtu – Sibíni – v Uhrách a tam se oženil. Dva synové studovali housle u Ondříčka v Praze, mladší Karel odjel do Ameriky, starší Franc býval častým hostem u Černých v Roudnici a později byl koncertním mistrem v teplických lázních. Byly zde tragické rodinné události, synové brzy zemřeli a dcera, jež se provdala za cellistu z pražského německého divadla, byla po válce odsunuta do Němec a žila ve Stuttgartu – snad ještě žije –, rozená Ruth Černá. Dědeček Černý po smrti rodičů do Loukova nejezdil, teprve několik let před svou smrtí zajel tam s maminkou, ale nepotěšil prý se. Dcery z kovářny bývaly u Černých v Roudnici za pomocnice. Emila se tam provdala za školníka Beránka a jejich hojné potomstvo žije dále v Roudnici, Marie si vzala továrního mistra Boháčka a její dcera Marie je učitelkou v Roudnici, dnes už v důchodu ovšem. Jiná dcera z kovářny si vzala železničáře Podvala z Chrástu u Neratovic a z jejich

*Hostinec
v Branžeži,
okolo 1900*

MARIE
PODVALOVÁ

děti je slavná zpěvačka Marie Podvalová, povahou i zjevem tak odlišná od celé rodiny Černých.

O Loukově se u nás zřídka mluvilo a nevěděl bych o něm nic, nebýt pratety Anny, jež bývala u nás častým a vždy upřímně vítaným hostem. Od prvních let se pamatuji, jaká radost vypukla, když oznámila svůj příjezd, na její bachratou tašku, v níž se tajily vídeňské dobroty a mně určená čokoláda. Jen od ní jsem slyšel něco o Loukově, o rodné kovárně, o kraji a rodičích, ač i ona tam strávila tak krátký čas mládí, krátký, ale ve vzpomínkách krásný, jak jej dovedou počátky života ozářit. Vzpomínala na krásnou vesnici na břehu řeky s bohatými dřevěnými statky, kovárnou, vysunutou nad ves, aby neohrožovala ohněm kostel, k němuž sychrovští Rohanové nedávno přistavěli svou hrobku, strmicí nad řekou, na školu, kde se vzorně učila, na faru a hlavně na Jizeru s její čistou, průzračnou vodou, jak ji pozorovali z dřevěného mostu na cestě k Loukovci. Fara zasáhla do jejího osudu. Byl zde mladý kaplan Šorejs, který vedl místní vlastenecký ruch, pořádal besedy, při nichž se deklamovalo, zpívalo a tančilo a kovářova Anička byla vždycky s sebou. A tu se otci kováři zdálo, že se mladý kaplan kolem jeho dcery příliš točí, nelíbilo se mu to a prohlásil, že Anna půjde z domu. A jak řekl, tak se stalo a Anna šla do Prahy sloužit staré dámě, vdově po rohanském důchodním. Bylo jí snad šestnáct nebo sedmnáct let. A od té doby se do Loukova nevrátila.

KAPLAN
ŠOREJS

V Praze bydlela u své paní ve starém domě v Karlově ulici, opatrovala domácnost a chodila pro pensi do Rohanského paláce v Karmelitské ulici. Vzpomněl jsem si tam vždy na ni, když jsem tam měl co dělat v ministerstvu školství – většinou nepříjemného. To už byl palác stoletá památka a byl zánovní, když tam ta mladá venkovanka chodila. Stalo se však, že důchodní onemocněla a vyvinuly se z toho černé neštovice. Teta zůstala s ní doma, okolí se bálo nákazy. Ošetřovala ji po celou nemoc a dosloužila k smrti. A vidíš, říkala, nenakazila jsem se, ač jsem byla u ní ve dne v noci, a když ji horečka nejmíc trápila, kladla osypanou tvář na mé holé tělo, aby se ochladila. Pán Bůh mne chránil, měl se mnou jiné úmysly a ty se brzy

ČERNÉ
NEŠTOVICE

ukázaly. U bratra Josefa, tehdy již profesora v Hradci Králové, rodilo se dítě za dítětem, matka byla churavá a dědeček požádal sestru, aby se k němu přestěhovala a o děti pečovala. Teta ráda svolila a v Hradci započala její vlastní životní dráha, o které budu častěji mluvit. Když stála v slzách u hrobu maminka, jež zemřela poslední ze čtyř děvčat, jejích chovank, prohodila: „Vždyť já jsem byla vlastně jejich matkou, vyplaťla jsem je, vychovala – akorát, že jsem je neporodila.“ A tak nebýt tetiných vzpomínek, zkrášlených jarem života, nevěděl bych o Loukové nic, aspoň ne nic hezkého. Až jednou shodou okolností jel jsem přes Loukov vracel se do Prahy, za pěkného nedělního odpoledne. Vynořily se mi tetiny vzpomínky a hned jsem tam byl jako doma. Málo se změnilo, i kovárna stojí, ač přestavěna a zhanobena novým majitelem, kostel a hřbitov na terase nad řekou s hroby rodiny Černých, škola i opuštěná fara. Most přes Jizeru je sice železný, ale voda pod ním proudí čistá, nebo aspoň skoro tak čistá jako před více než sto léty, když se v ní teta zhlížela mezi loukovskými dětmi.

HRADEC
KRÁLOVÉ

Přichází na řadu babička z maminkiny strany. Barbora Černá – nebo jak se jí říkalo Betti –, rozená Slavíková. Zemřela dříve, než se rodiče brali, a neměla o mně tušení a ani já jsem jí ovšem nemohl znát. A přece vím o ní a o její rodině více než o kterémkoliv z mých starších předků. Pocházela totiž jediná – na rozdíl od ostatních, vesnických – ze staré měšťanské rodiny, zámožné a rozvětvené –, a proto máme od ní tolik jejích fotografií od dětství až do smrti, i její rodiny, malované portréty starších generací, památky, od nábytku až po šperky, jež se v našem domě nakonec soustředily. S babiččinou pamětí je spojeno její rodiště, Rychnov nad Kněžnou, Soukenický Rychnov, jak se ještě v jejím mládí úředně říkalo. V Rychnově pak její rodný dům, pradědečkova lékárna U zlatého lva v Panské ulici. Ta vede z náměstí k zámku a říkávalo se, že té rozvětvené rodině, z které babička pocházela, patřila kdysi ta ulice celá. Když Kolovrati získali v 17. století Rychnov a postavili nový zámek, rozparcelovali staré předhradí a zřídili zde tzv. Nové Město, jehož je Panská ulice osou. Možná tedy, že ty kupecké rodiny Brožů a Havránků bydlely zde od těch sta-

RYCHNOV
NAD KNĚŽNOU

BABIČKA
Z MATČINY
STRANY

rych dob. Zde babička strávila své mládí a zde se provdala za mladého profesora gymnasia, vystavěného na zbytcích starého hradu. Rychnovské gymnasium vedli původně piaristé, ale v této době je již doplňovali světšší profesori, jak o tom lze číst v mnohých pamětech.

Rodina rychnovského lékárníka, do které se dědeček z vesnické kovárny přizemil, byla tedy místní honorace. Pradědečka a prababičku znám dobře z krásných portrétů, které u nás visí a které ukazují ji v květu mladé zralosti, jeho v mužném věku. Také se říkávalo, že si ho prababička nechtěla vzít, že je starý. Ale jinak o prababičce vím jen, že byla velmi „pobožná“, dle tehdejšího termínu, a výborná hospodyně a kuchařka. Učila se prý tomuto umění u M. D. Rettigové, jejíž muž byl v Rychnově právním úředníkem a jež právě v Rychnově sepsala svou známou kuchařskou knihu. Dovedla však asi ukázat i pevnou ruku. Teta Anna Černá vypravovala událost, která se u nás stala pověstnou. Byla u lože umírajícího zetě prababiččina, kterého prababička neměla ráda a jehož manželství nebylo šťastné.

PRABABIČKA

Umírající prý řekl: „Lassen Sie sich mal anschauen, Sie müssen etwas ganz besonderes sein, wenn Sie meine Schwiegermutter gerne habt. Reichenau, unglückseliger Gedanke.“ (Ukažte se mi, prosím vás, vy musíte být něco zvláštního, když vás má moje tchyně ráda. Rychnov, ta nešťastná myšlenka.) Těžko dnes posoudit, jak to vlastně bylo. Prababička zřejmě vládla domu a takový život nepřináší zvláštní paměťihodnosti. Jmenovala se za svobodna Anna Brožová, byla dcerou bohatého kupce. Dnes máme několik kapesníků, a dokonce ručníků se složitým monogramem A. B., které jsme i běžně užívali. Taková byla pevnost horských pláten, jež sloužila přes sto let. I její matka, rozená Havránková, byla z podobné rodiny, která však vedla velkoobchod vínem. Zdá se to podivné v pohorském městečku, ale nebyl to ojedinělý případ, jak se dá dočíst v Sommerově topografii. Po odtržení Slezska od vinorodého Rakouska a Uher po pruských válkách vyvinul se na hranici česko-slezské živý obchod s vínem, které se sem dováželo z vnitrozemí a sem si pro něj a na něj dojížděli spotřebitelé z bohatého Slezska, náhle od ušlechtilého produktu staré vlasti odtržení. Takový obchod vedli patrně i Havránkovi.

PRAPRABABIČKA
HAVRÁNKOVÁ

Máme doma krásný portrét staré paní v krajkovém čepci, jejíž výrazná, vlídná a zároveň energická tvář každého zaujme. Pochází z počátku minulého století a představuje dle podání „tetu Havránkovou, co měla ten obchod vínem“. Asi tedy tetu prababiččinu.

Při vzpomínání na rychnovskou minulost mluvívalo se o lázních v Bělovsi u Náchoda, místa, jež jsem za svých studentských let v Náchodě tak důvěrně znal. Teprve nedávno dozvěděl jsem se ze Sommerovy topografie (Königgrätzer Kreis, s. 224), že v roce 1825 koupil běloveské lázně rychnovský měšťan a obchodník vínem Havránek. Tento díl topografie vyšel v roce 1836, takže Havránkovi drželi lázně patrně delší dobu a později je prodali italskému malíři Bonatovi. Za mlada tam jezdívali z Rychnova pradědeček a prababička a dle domácí tradice se tam dali od Bonata malovat, a to že jsou ty naše krásné portréty. Ale Bonato většinou kopíroval italské obrazy pro kostely a jeho vlastní práce jsou velmi slabé, ač prý se školil v Itálii. Znal jsem v Náchodě starou dámu, jeho dceru – jmenovala se Dvořáková, rozená Bonato, jež byla na svůj italský a umělecký zrod velmi pyšná a ráda ukazovala obrazy svého otce. Naše obrazy jsou zcela jiného rázu a úrovně, Štech je odhadl na vídeňskou práci z okruhu Waldmüllera.

Rychnovští obchodníci nebyli tedy žádní kramáři, žili si trochu po panskou, někdy asi až příliš. Jezdili často do Rakous a do Vídně, zvláště od té doby, co byla postavena železnice s „blízkou“ zastávkou v Ústí nad Orlicí. Jedna prababiččina sestra – tetu Mary – provdala se do Vídně za štábního lékaře a brzo se změnila ve veselou Vídeňáčku. Přijížděla občas s dětmi do Rychnova a budila zde senzaci svým zjevem, měla však při tom za lubem nějaké peněžní záležitosti – peněz neměla

*Teta Havránková,
olej na plátně,
54 × 69 cm*

LÁZNĚ BĚLOVES
U NÁCHODA

TETA MARY

nikdy dost, jak se říkalo. I jiná sestra se provdala do Uher za Žida Schöna, jenž se přejmenoval na Benkö, ale brzy ji opustil. I ta se pak octla ve Vídni a živila se kopírováním obrazů v galerii. Zvláště byla nacvičena na Murillova Jana Křtitele, kterého směštnávala na malý obrázek, který občas dobře prodala. Teta Anna Černá vypravovala, jak za ní pak přicházela do Všeobecné nemocnice, kde teta byla zaměstnaná, nastrojená a zvala ji do kavárny – wieder hab' ich einen Hanserl verkauft (zase jsem prodala jednoho Honzíka). Pak se vzpomínalo ještě jiné sestry prababiččiny, jež si vzala železničního inženýra Kohouta a později se prý zbláznila.

O prababičce tedy vím málo, ale dost o jejím rodinném okolí. A naopak o pradědečkovu rodu nevím vlastně nic, nebo skoro nic. Pocházel z Hradce Králové, také z bohaté rodiny – jeho otec Jan Slavík byl také lékárníkem –, ale rodina brzo vymřela – snad v nějaké epidemii, jež byly tak časté v pevnostním městě, a on zůstal sám se slušným majetkem. Měl však hodného poručníka – jmenoval se Tobisch – a myslím, že i ten obchodoval s vínem. Vyučil se v Hradci lékárnictví a poručník mu pak koupil lékárnu v Rychnově. Každá lékárna byla tehdy pěkným majetkem a rychnovská byla nad to radikovaná, tj. taková, kde lékárenské oprávnění bylo vázáno na dům a majitel mohl lékárnu vést najatou silou. Když se pak ještě v Rychnově bohatě oženil, soustředil se v jeho rukou pěkný majetek, ne-li bohatství. Ale z jeho předků známe jen malou holčičku na pastelovém portrétu, který u nás visí a který představuje jeho záhy zemřelou sestru. Jeho rodina byla asi déle v Hradci usedlá, protože moje maminka vypravovala o různých strýcích a tetách, kteří zde žili. Pradědeček měl asi těžké a pohnuté mládí a vyrostl ve výraznou osobnost. Je to patrné i z jeho chytrých černých očí, které se na nás denně dívají z jeho krásného portrétu. Byl rozhodný liberál, hlavně v tom, že si zakládal na své nezávislosti. Odvážil se říci do očí i okresnímu hejtmanovi – tehdy vládci města – Sie sind zwar ein Staatsdiener, aber ich bin ein freier Mensch (vy jste sice státní úředník, ale já jsem svobodný člověk), jak se vypravovalo. Byl velmi společenský, před obědem chodil do hostince Puchweinova na víno a tam politizoval, ve